

FARKAS GYULA

A VEZETÉS TUDOMÁNYOS MŰVELÉSE ÉS OKTATÁSA TÖRTÉNETÉNEK KUTATÁSA AZ SZVT VEZETÉSELMÉLETI- ÉS TÖRTÉNETI BIZOTTSÁGÁBAN

Aki szereti tudományát, az szereti tudománya történetét is, és büszke tudománya ősiségére. Mi is szeretjük tudományunkat, és ezért kutatjuk is annak történetét, amely régibb, mint azt sokan hirdetik.

A vezetés tudományát sokan fiatalnak tartják, századunkkal egyidősnek csupán. Pedig, mióta Adám nem egyedül él a földön, hanem családban, törzsben, államban, vagy amióta nem egyedül gyűjtöget, vadászik vagy harcol, hanem csoportban, amióta a varázslók nem egyedül végzik titkos szertartásaikat, hanem létrehozták a papi rendeket és egyházakat, azóta szükség van állami, termelési, katonai, egyházi és más vezetőkre. Olyan vezetőkre, akik tudatosan és felkészülten végzik vezetői munkájukat. Éppen ezért a vezetés tudományos művelésének és oktatásának a kezdetektől fogva fontos szerepe volt és van. Bizottságunk ezt törekszik a történelemben való betekintéssel igazolni, ezek alapján a tudatos vezetői gyakorlat, az azt lehetővé tévő felkészülés, és a mindezt megalapozó vezetéstudomány művelése és oktatása fontosságát bizonyítani.

Való igaz, hogy a modern vezetéstudomány az amerikai Tylorral kezdődik, annak 1903-ban megjelent „Üzemvezetés“, és az 1911-ben megjelent „A tudományos vezetés alapjai“ című munkáival. De volt egy európai társa, a francia bányamérnök, Henry Fayol, aki a veszélyes bányában találkozott a vezető és vezetett egymásralt, emberi kapcsolatával és ennek következtében vezetői gyakorlatában és tudományos munkásságában külön hangsúllyal jelentek meg a vezető—vezetett közötti emberi vonatkozások, és éppen ezért fogalmazhatta meg a vezetés általános tudományát és törvényeit.

E századfordulótól számítják sokan a vezetéstudomány történetét, és hirdetik, hogy ez előtt nem voltak munkájukra tanulással felkészült vezetők, csak művészek, akikről mondják: „Poeta nascitur, non fit“. Mi pedig állítjuk, hogy már a régmúlt időkben is voltak, akik tudatosan készültek a vezetésre, és hogy voltak e szakmának tudósai, akik tanították az erre igényt tartó leendő vezetőket.

Poka Teréz, tegnapi előadónk állította: „A bányászati és földtudományok magyarországi bölcsője a Selmeci Bányászati Akadémia“. Én hozzáteszem: az ipari vezetőképzés magyarországi bölcsője is az Akadémia volt. Hiszen Mária Terézia az alapítólevélbe beírta: „...ne csupán jó manipulátorok, hanem ügyes előjárók, bányamesterek és bányabírák neveltessenek“. Előírta még: tanítani kell, hogy „miképpen kell egy bányát művelésbe venni, az ehhez szükséges személyzetet rendben és felügyelet alatt tartani és alkalmazni. ...A praktikánsoknak minden fő és alhivatalról, nemkevésbé az egyszerű munkások megszólításáról és kötelességeikről, az ott tartandó rendről, a helyes bérezésről és a gazdaságos háztartásról...“.

Természetes, hogy Mária Terézia a vezetéshez szükséges ismeretek oktatását előírta. Hiszen ő saját maga is, mielőtt átvette a Birodalom irányítását, tanulmányozta Machiavelli „Il Principe” című, a vezetésről készült művét, és más vezetéstudósok írásait.

Ez a Machiavelli a cinquecento elején munkálkodott, és híres, de inkább hírhedt írásával sok diktátor tanítómestere volt. Többek között Sztálinnak is, akinek lánya ebből írta doktori értekezését. Machiavelli e művével sokakat vezetéstudományi munkásságra készítetett. Többek között Nagy Frigyes, aki „Antimachiavelli” című könyvében szállt az íróval szembe. De Machiavelli nem egykönyvű író volt. Érdekes államvezetési munkája az „I discorsi sopra la prima deca di Tito Livio”, amelyben a diktatórikus államvezetésről, az azt felváltó demokratikusról, és a kettő közötti átmenetről írt, nagyon érdekesen és ma is használhatóan.

Ugyanebben az időben élt Erasmus Rotterdamus, aki „A keresztény fejedelem neveltetése” címen írt tankönyvet Károly herceg, a későbbi V. Károly német-római császár államvezetésre felkészítésére. Már az első mondatok is érdekesek: „Amint az embernek is előbb nagy szorgalommal meg kell tanulnia azt a mesterséget, amelyet majd üzni akar, ugyanúgy a fejedelemnek is előbb nagy gondnal meg kell ismerkednie az uralkodás elvével”. És sorra veszi az uralkodói munka minden részletét, a vezetői kiválasztás, alkalmasság, felkészülés témáitól az adókievetés, a törvényhozás, bírászkodás, a hivatalok, a szövetségek, a fejedelem rokonsága és a háború vállalásáig mindent. A törvényhozásról például azt írja: „...ne a törvények számát, hanem minőségét növelje”. Az adózásról pedig: „...a legtöbb lázadás a mértéktelen adóbehajtás miatt robban ki ... Az adónövelés leghasznosabb módja, ha a lebzselő szolgákat elzavarná, ... ha a hivatalnokok kapzsiságát fékezné, ... és inkább arra törekedne, hogy birodalmát helyesen kormányozza.

Élt ebben a korban egy harmadik tudós is, Georgius Agricola, akinek a „De re metallica” című műve az első, olyan nyomtatásban is megjelent könyv, amely az ipari vezetés és szervezés kérdéseivel foglalkozik. A 12 kötetből 4 teljes egészében a bányauzem megszervezésével, vezetésével, gazdasági és jogi kérdéseivel foglalkozik, több másban pedig a taylori munkaelemzések módszerével vizsgálja a munkafolyamatokat. E könyvek megtalálhatók voltak a selmeci Főiskola és a miskolci Egyetem könyvtárában, és ez kezdetben tananyag is volt!

De nem Károly volt az első, akit tanítva készítettek fel országa kormányzására. Nálunk Szent István írt „Intelmeket” fiához, Imre herceghez. E könyvében leírja, hogyan végezze majd királyi munkáját, „amikor a főhatalom átszálltával utánnam uralkodni fogsz”. Ez Intelmek tekinthetők az első hazai „vezető-utánpótlás képzési jegyzet”-nek. Maga István is felkészült uralkodó volt. Ezt bizonyítja, hogy már uralkodása első évében kiadta törvénykönyvét, amely kora nyugati és keleti törvényeinek bölcs konglomerátuma. Ismerte Bölcs Leo és Konstantin munkáit is, aki szinte ugyanazon szavakkal ajánlotta „De administrando Imperio” című munkáját fiának, mint István az Intelmeket Imrének. De ismerte a VI. sz. elején működött kiváló egyházi szervező és vezető, szent Benedek tanítását is, annak fő művét, a Bencés Rend Reguláját, ami ma is tananyaga lehetne a Szervezeti és Működési Szabályzatokat szerkesztő vezetőknek és szervezőknek.

Igy mehetnénk tovább lépésről lépésre és említhetném Aristoteles Politika-ját, Xenophon Oikonomikos-át, Platon: Az állam, a Törvények, Az államférfi című könyveit, vagy Mózes munkásságát. De írhatnám Hamurabbit, bár ő sem volt az első a tanult vezetők között, aki ismerte elődei uralkodói és törvényező munkásságát és tanult belőlük. Felismerhető hasonlóság van törvényei, és az előtte fél évezreddel korábban (i.e.3. évezred) élt és uralkodott Urukagina, Lagas királya törvényei között, aki ugyancsak elődjétől tanult, hiszen olvasható róla: „A szót, amelyet Ningursu király neki mondott, ő felfogta” és „az előző isteni döntéseket érvényre juttatta”. Azaz már öt évezreddel ezelőtt volt vezető, aki elődeitől tanult és annak alapján uralkodott. Quod erat demonstrandum: A vezetés nem korunk szülte fiatal tudomány, hanem az egyik legősibb, és hogy a nagy vezetők régen is tanultak voltak.

Ilyen dolgokkal foglalkozunk történeti kutatásaink során, és minden korból olvasunk olyan tanácsokat, amelyeket a ma vezetőinek is érdemes lenne ismerniök. Persze, most fontosabbak a közeli témák és ezért elméleti munkánkban elsősorban a vezetés új problémáit vizsgáljuk, a menedzser kérdést, közte „A menedzserkapitalizmus kialakulása és jellemző vonásai — a kapitalizmus metamorfózisa”, „A magyar menedzsment kialakulása”, „A magyar menedzserek szerepe a mai gazdasági-politikai átalakulásban” témákat. Mert mi nemcsak a régmúltat kutatjuk. A vezetés ma is alapvetően fontos társadalmi és gazdasági alakító szereplőnek tartjuk, és ezért a mai vezetési problémák feltárásával a korunkbéli kibontakozást kívánjuk segíteni.